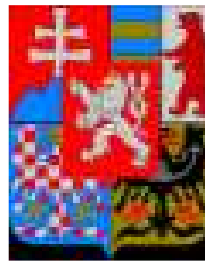

Povojskové obdobie 1. Československej republiky (1918 – 1938), zahraničný obchod

Milan Rastislav Štefánik

Po skončení 1. svetovej vojny v roku 1918 bol zahraničný obchod rozvrátený a pôvodné obchodné väzby prerušené. Zahraničný obchod bol veľmi dôležitý pre rekonštrukciu hospodárstva a preto musel byť v čo najkratšom čase znovu vybudovaný. Hospodárstvu novovzniknutej Československej republiky chýbali suroviny, strojné zariadenia, potraviny a to všetko bolo nevyhnutné zabezpečiť dovozmi zo zahraničia.

Poznámka autora: Hospodárstvo Republiky Československej bolo z novovzniknutých štátov po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie na tom najlepšie, nakoľko až 70 % všetkých výrobných prostriedkov sa nachádzalo na jeho území, čo tvorilo vynikajúci základ pre budovanie nového hospodárskeho systému samostatného štátu.

Československá republika po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie v roku 1918
Červené – hranice ČSR, šedé – hranice zaniknutej Rakúsko-Uhorskej monarchie

Bolo potrebné nachádzať nové odbytiská pre výrobky československého priemyslu, ktoré prichádzali na trh pod novou značkou „Made in Czechoslovakia“. Samotný štát sa podujal vybudovať v povojnovom období zahraničný obchod. Pri tejto snahe nadviazal na systém vojnového hospodárstva, ktoré spočiatku regulovalo obchodovanie s tovarom dôležitým pre vedenie vojny a v neskoršom období regulovalo obchodovanie so všetkým tovarom. Po skončení 1. svetovej vojny bola vo väčšine európskych štátov zavedená regulácia obchodu s tovarom. Po rozpade monarchie bola zachovaná nominálna hodnota Kč a záväzky, ktoré

boli vedené na pôvodné koruny rakúsko-uhorskej meny tak mohli byť splatené v Kč v pomere 1:1. To si vyžiadala aj prebiehajúca inflácia meny, nakoľko tá by sa mohla pokračujúcim nekontrolovateľným vývojom zahraničného obchodu prehlbovať. Inflácia najviac vyhovovala práve exportne zameranému priemyslu. Od roku 1922 sa presadzovala deflačná menová politika a prijatím opatrení sa dosiahlo zhodnotenie koruny približne na dvojnásobok. Kurz československej meny sa ustálil v roku 1929 na 2,96 USD za 100 Kč.

Finančná stráž v ČSR a v Rakúsko-Uhorskej monarchii

Zahraničný obchod znamenal pre štátnu pokladňu zdroj, ktorý umožňoval zabezpečiť potrebné finančné prostriedky. Štát preto odňal právo obchodovať s niektorými druhmi tovaru súkromnému sektoru a obchodoval s nimi sám. Veľké zisky mal štát s obchodu s cukrom, liehom, uhlím, drevom a inými komoditami. V rokoch 1918 – 1921 získala štátna pokladňa viac ako 5 miliárd Kč len s predaja cukru. Regulácia zahraničného obchodu mala v povojnovom období trvať najviac 2 roky, avšak v praxi sa povoloňacie konanie uplatňovalo ešte oveľa dlhšie. Štát založil za účelom ochrany priemyslu 16 syndikátov, ktoré zabezpečovali suroviny a rozdeľovali ich priemyslovým podnikom alebo udeľovali vývozné a dovozné povolenia pre podniky. Práve zriadenie syndikátov viedlo k monopolu zahraničného obchodu zo strany štátu. Od roku 1921 sa začalo postupne uvoľňovanie zahraničného obchodu, avšak k úplnému uvoľneniu nikdy nedošlo.

V roku 1919 vykazoval zahraničný obchod najnižší stav, kedy dovoz prevyšoval vývoz. Od roku 1920 začal postupne vývoz narastať, čomu napomohol aj inflačný vývoj meny. Tento trend sa udržal až do polovice roku 1922, kedy začal opačný proces deflácie meny, ktorý podporoval dovoz a obmedzoval vývoz. Deflácia vyvolala snahy o zvýšenie colnej ochrany Československého vnútorného trhu a domácej výroby, pred zvýšenými dovozmi tovarov.

Súčasti uniformy a výstroje zboru Finančnej stráže

Bilancia zahraničného obchodu ČSR v období rokov 1920-1929 ukazuje tabuľka:

Rok	Zahranický obchod v mil. Kč na ceny roku 1929		Vývoz prevýšil dovoz o
	Dovoz	Vývoz	
1920	11.469	13.676	2.207
1921	9.831	12.227	2.396
1922	10.228	14.899	4.671
1923	10.656	13.691	3.035
1924	15.578	16.748	1.161
1925	17.541	18.739	1.198
1926	15.246	17.820	2.575
1927	17.970	20.145	2.175
1928	19.222	21.239	2.018
1929	19.989	20.499	0.511

Stabilizácia zahraničného obchodu v 20. rokoch

Od roku 1923 dochádza k stabilizácii československého zahraničného obchodu a nasledoval rýchly rast celkového objemu zahraničného obchodu, ktorý trval až do roku 1929 s výnimkou roku 1926, kedy výrazne poklesol v dôsledku industrializácie stredoeurópskych a balkánskych štátov a narastajúcej konkurencie tovaru z Nemecka na týchto trhoch.

Počas obdobia hospodárskej konjunktúry klesal podiel zahraničného obchodu s bývalými nástupníckymi štátmi monarchie v dôsledku industrializácie týchto štátov ako aj v dôsledku zavedenia tzv. agrárnych ciel v Československej republike v roku 1926. To samozrejme nezostalo bez odozvy, nakoľko balkánske štáty boli známe práve silnou produkciou poľnohospodárskych produktov.

Balkánske štáty sa bránili zavedením colnej ochrany, ktorú tieto štáty uvalili na československé priemyselné výrobky. Agrárne clá, ktoré vláda zaviedla sa nepriaznivo odzrkadlili v zahraničnom obchode najmä v období hospodárskej krízy. Počas obdobia konjunktúry československého hospodárstva došlo k zníženiu dovozu poľnohospodárskej produkcie. Naproti tomu sa udržala úroveň vývozu priemyselnej produkcie a to aj vďaka tomu, že balkánske štáty mohli nakupovať aj vďaka zahraničným pôžičkám.

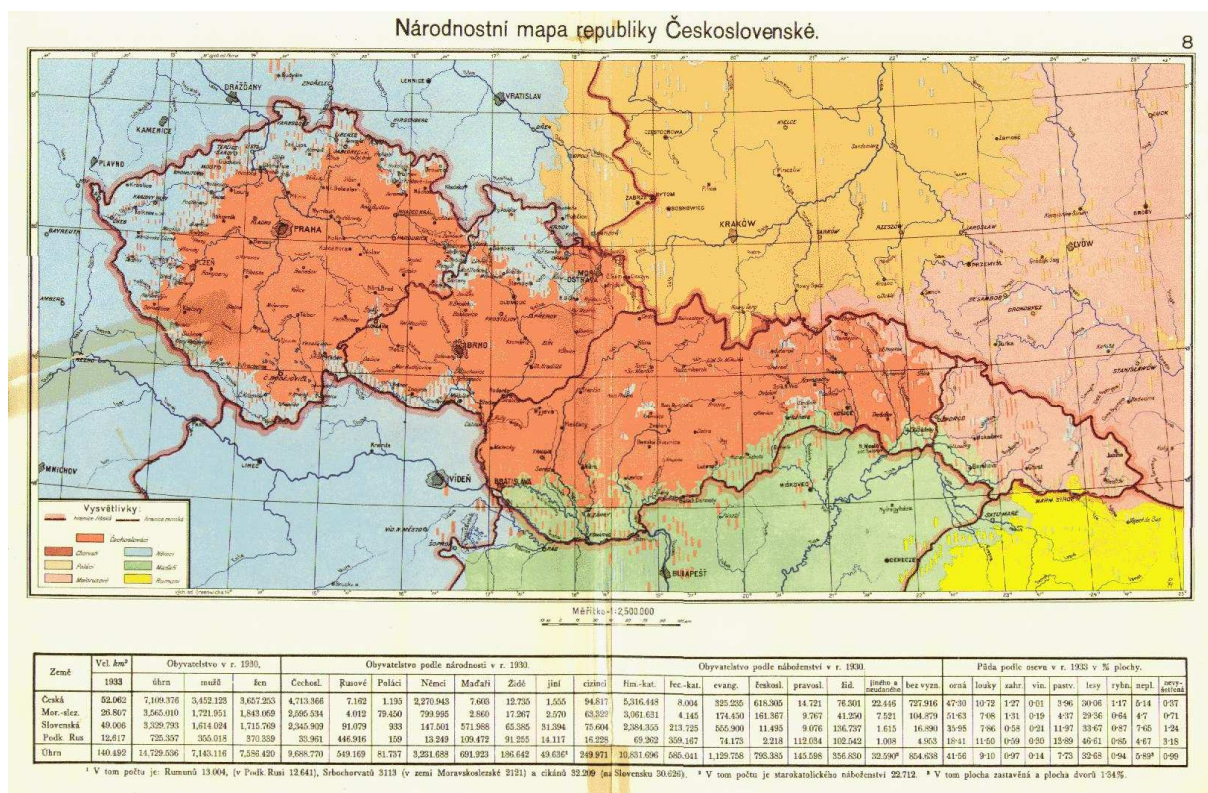
Dôsledky hospodárskej krízy na zahraničný obchod

V priebehu svetovej hospodárskej krízy v rokoch 1929 – 1934 došlo k prudkému poklesu zahraničného obchodu. Zahraničný obchod dosiahol po prvýkrát pasívnu bilanciu v roku 1933.

Rozdiely obchodnej bilancie zahraničného obchodu ČSR v rokoch 1928 a 1933

	1928	1933
dovoz	19.222	6.125
vývoz	21.239	5.923
bilancia	+2.017	- 0.202

Československá republika v dôsledku krízy prišla o dôležité tradičné odbytkiská v nástupníckych štátoch najmä v Rakúsku, Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku. Zásadným spôsobom došlo ku poklesu zahraničného obchodu s Nemeckom v dôsledku snahy Nemecka o hospodársku sebestačnosť po nástupe fašizmu k moci.

Mapa ČSR zobrazujúca národnostné zloženie z roku 1930

Porovnanie úrovne obchodu medzi Nemeckom a ČSR, tabuľka

Nemecko a prístavy	1924	1929	1932	1937
V % z celkového obratu	32,19	30,15	27,78	16,14

V období rokov 1924 až 1937 sa vzájomný obchod medzi ČSR a Nemeckom ocitol na polovičnej úrovni v roku 1937 oproti roku 1924, čo je značný prepad. Československo bolo nútené hľadať nové odbytišťa na západoeurópskych a zámorských trhoch, kde narážalo na veľmi silnú konkurenciu iných štátov.

Zmeny v štruktúre zahraničného obchodu

S príchodom hospodárskej krízy v roku 1929 došlo k výrazným zmenám aj v štruktúre zahraničného obchodu, a to skoro vo všetkých štátoch. Vo vývoze sa to prejavilo poklesom tradičných výrobkov ľahkého priemyslu, najmä textilného. Začal narastať podiel strojárenských a elektrotechnických výrobkov a strojných zariadení, automobilov a dopravných prostriedkov, výrobkov chemického a farmaceutického priemyslu. V československom zahraničnom obchode zohrávali dôležitú úlohu pri oživení exportu i výroby zbrojného priemyslu.

Nepriaznivý vývoj v štruktúre československého vývozu sa prejavoval v postupnom zvyšovaní podielu surovín a polotovarov, pričom podiel hotových priemyselných výrobkov klesal, čo sa nepriaznivo prejavilo v celom národnom hospodárstve.

Celková štruktúra vývozu ČSR a jeho zmeny v %, tabuľka:

	1929	1937
I. Výrobky ľahkého priemyslu		
- poľnohospodárske produkty a potraviny	60,7	43,2
- z toho textilný tovar	34,5	21,5
- kože a kožené výrobky	6,9	5,3
- sklo a keramické výrobky	9,2	8,8
- cukor, slad, jačmeň	10,1	7,6
II. Výrobky kovopriemyslu	15,4	25,2
- z toho železo, ostatné kovy	11,6	18,9
- stroje, prístroje, nástroje, vozidlá	3,8	6,3
III. Výrobky ostatných odvetví priemyslu	23,9	31,6

Podiel surovín, polotovarov a hotových výrobkov pri exporte v %, tabuľka:

	1929	1933	1937
I. Suroviny	14,9	19,6	17,7
II. Polotovary	16,6	16,3	18,0
II. Hotové výrobky	68,1	62,4	63,8

Nielen vývozu sa dotkli zmeny v jeho štruktúre, rovnako aj pri dovoze došlo k zásadným zmenám. Znížil sa dovoz textilných surovín a poľnohospodárskych produktov. V oblasti poľnohospodárskych produktov mala vplyv na vývoj colnej ochrany zavedením agrárneho cla až po tzv. obilný monopol v roku 1934 za ktorý zodpovedala Agrárna strana, čím sa zavŕšil celý proces prísnej colnej ochrany obchodu s poľnohospodárskymi komoditami.

Vývoj československého zahraničného obchodu ukazuje zložité problémy v československej ekonomike medzivojnového obdobia, ktoré sa nepodarilo vláde vyriešiť. Výsledkom bola

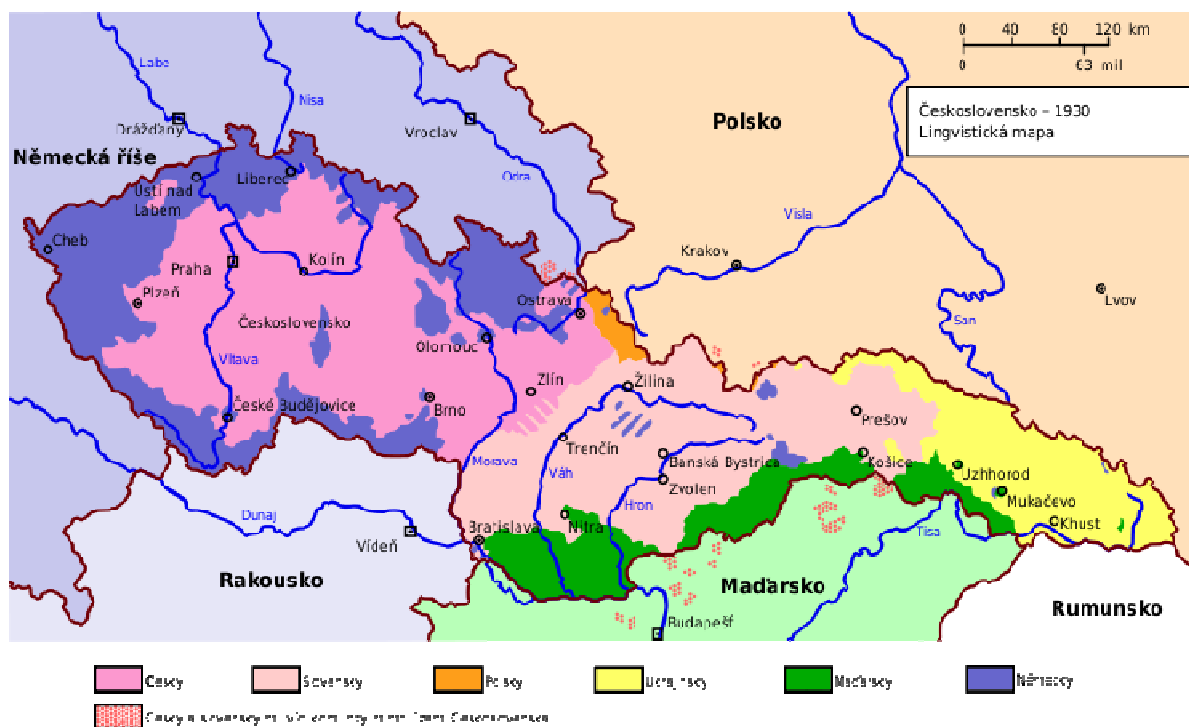
strata blízkych stredoeurópskych a balkánskych trhov a celkové zhoršenie hospodárskej situácie Československa na sklonku predmníchovskej 1. republiky.

Československé hospodárstvo sa nedokázalo rýchlo a pružne prispôbiť štruktúrnym zmenám, ku ktorým dochádzalo vo svete. Ak sa štruktúrne zmeny predsa len presadzovali, tak to bolo skôr v dôsledku zničujúcich následkov hospodárskej krízy a nie cieľavedomej hospodárskej politiky zo strany vlády.

Národnostné zloženie Československej republiky

Stav v roku 1921 – obyvateľstvo 13 607 385 z toho:

Čechoslováci	8 759 701	64,37 %
Nemci	3 123 305	22,95 %
Maďari	744 621	5,47 %
Rusi	461 449	3,39 %
Židia	180 534	1,33 %
Poliaci	75 852	0,56 %
Iní	23 139	0,17 %
Cudzinci	238 784	1,75 %

Medzi zakladateľov československého štátu patrili najmä T.G.Masaryk, M.R. Štefánik, E. Beneš, ktorí vytvorili jednotný centralistický „národný“ štát založený na ideách tzv. čechoslovakizmu. Z toho pramenila aj národnostná štruktúra obyvateľstva tzn., že za štátny jazyk bol vyhlásený československý, pričom národnosti neboli členené na Čechov a Slovákov, ale na Čechoslovákov ako najsilnejšiu národnosť.

Zdroje:

- Československé dejiny 1918-1939, Jaroslav Pátek, str. 59-63
- Fotoarchív autora, Výstava Finančná stráž 1918-1939, KS-14 u Cihelny, rok 2009
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensko>, 2.1.2010

Autor: Mgr. Jozef Vaško, emeritný hlavný colný inšpektor, Copyright 2010.